

УДК 811.111-26'367

ЕКСПРЕСИВНИЙ СИНТАКСИС СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ ПРОЗИ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ДЖОНА ГРІНА «ПОМИЛКИ НАШИХ ЗІРОК»)

Торосян О. М.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті проаналізовано моделі експресивного синтаксису у романі Джона Гріна «Помилки наших зірок». Виділено типи експресивних синтаксичних конструкцій, проаналізовано їхні прагматичні особливості. Зазначено, що редуція нейтральної моделі речення є головною рисою експресивного синтаксису у романі.

Ключові слова: експресивний синтаксис, редуція/розширення нейтральної моделі, транспозиція значення, інверсія.

Торосян О. Н. Экспрессивный синтаксис современной английской прозы (на материале романа Джона Грина «Ошибки наших звезд»). В статье рассматриваются модели экспрессивного синтаксиса в романе Джона Грина «Ошибки наших звезд». Описаны типы экспрессивных синтаксических конструкций, проанализированы их прагматические характеристики. Редуция нейтральной модели предложения является характерной особенностью экспрессивного синтаксиса в романе.

Ключевые слова: экспрессивный синтаксис, редуция/расширение нейтральной модели предложения, транспозиция значения, инверсия.

Torosyan O. M. Expressive syntax of modern English prose (based on John Green's novel The Fault in Our Stars). The specific topic of this study is expressive means of syntax in John Green's novels, their linguistic and communicative features. The author analyzes various types of expressive syntactic construction as well as their pragmatic characteristics and for this purpose uses comparative, structural, stylistic and statistical methods of linguistic analyses. Reduction of the neutral sentence model being the main peculiarity of the expressive syntax in the novel.

Key words: expressive syntax, reduction of the neutral sentence model, extension of the neutral sentence model, meaning transposition, inversion.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сьогодні експресивність є однією з найбільш активно досліджуваних лінгвістичних категорій. Інтерес до проблеми експресивності пояснюється увагою до мовної особистості та мови як засобу реалізації її поведінки і внутрішньої духовної діяльності. Експресивність розкриває мовну стратегію автора і є одним із засобів мовного впливу на читача. Ця авторська експресія знаходить своє вираження у мові, в тому чи іншому відборі мовних засобів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Експресивність може передаватися на різних рівнях: фонетичному, лексичному і синтаксичному. Проблеми синтаксичних стилістичних засобів та прийомів створюють особливу організацію висловлювання, що відрізняється від висловлення в «нейтральній» формі викладу. Проблеми стилістичних засобів висвітлювалися такими вченими як В. В. Виноградов, В. Д. Левін, Е. Г. Різель, Г.О. Винокур, І. Р. Гальперін, Л. П. Єфімов, В. А. Кухаренко, О. М. Мороховський, М. Мюррей та ін.

Мета нашої роботи – визначити найбільш уживані форми експресивного синтаксису на матеріалі роману Джона Гріна «Помилки наших зірок». Роман «Помилки наших зірок», опу-
© Торосян О. М. Експресивний синтаксис сучасної англійської прози (на матеріалі роману Джона Гріна «Помилки наших зірок»)

блікований у 2012, отримав звання кращого мистецького твору року за версіями таких видань як «Тайм», «Нью-Йорк Таймс» та інших. Твір перекладений на безліч мов, а також екранізований.

Предметом дослідження стали стилістичні особливості експресивних синтаксичних засобів у романі Джона Гріна «Помилки наших зірок».

Хоча інвентар виражальних засобів мови описаний багатьма дослідниками, кожний автор по-своєму вплітає їх у канву художнього твору. Стилiстичні засоби експресії та їхнє використання настільки різноманітні, що завжди викликають інтерес у тих, хто вивчає англійську мову, що і зумовлює **актуальність** цієї наукової розвідки.

Експресивність як загальномовна категорія властива одиницям усіх рівнів мовної системи. На виникнення експресивності як характеристики мови або тексту впливають особливості комунікативної ситуації, наміри мовця, а також лінгвістичний та екстралінгвістичний (соціальний) контекст комунікативного акту.

На сьогоднішній день в лінгвістичній науці немає загальноприйнятого визначення поняття експресивності. Неоднозначність трактування поняття експресивності обумовлена, насамперед, наявністю численних підходів до дослідження даної лінгвістичної категорії, яка часто розглядається у руслі лексикографії, семасіології, ономасіології, функціональної стилістики, поетики, риторики, прагмалінгвістики, психолінгвістики та інших галузей науки про мову. Вузьке трактування категорії експресивності зводиться до семантичної ознаки слова, в рамках широкого тлумачення [1], експресивність визначається як засіб посилення виразності висловлювання та впливу на читача. У нашому дослідженні приймається широке трактування поняття експресивності, під яким ми розуміємо лінгвістичну категорію, що реалізується в мові та мовленні, і яка є сукупністю ознак мовної або мовленнєвої одиниці, а також цілого тексту.

Категорія експресивності виявляє тісні взаємозв'язки з суміжними лінгвістичними категоріями емоційності, оцінки, інтенсивності. Прояв емоційного значення слова можна прослідкувати в чітко заданому контексті, що передає індивідуальний настрій чи почуття мовця. В свою чергу, поняття «експресивність» характеризує виразність мовлення людини, часто співвідноситься з інтенсивністю, маючи на меті підсилити вплив на слухача, вразити чи запевнити його.

Одним із засобів вираження категорії експресивності на рівні синтаксису є експресивні синтаксичні конструкції. Завдяки взаємозв'язку загальномовної категорії експресивності із суміжними лінгвістичними категоріями емоційності, оцінки, інтенсивності експресивним синтаксичним конструкціям притаманний весь комплекс значень зазначених категорій, реалізований цими конструкціями під час виконання ними в тексті експресивно-підсилювальної функції.

На важливість вивчення експресивного синтаксису вказували багато видатних лінгвістів. Академік В.В. Виноградов у коло необхідних досліджень з стилістичного синтаксису включав «проблему експресивних – виразних, образних відтінків, властивих тій чи іншій синтаксичній конструкції або тим чи іншим комбінаціям синтаксичних конструкцій» [3, 105].

За визначенням відомого американського дослідника Річарда Омана синтаксис визначає стиль. Дійсно, значення синтаксису для будь-якого типу висловлювання важко переоцінити. Як вважає Н. Ф. Пелевіна [7], синтаксис володіє більшими експресивними можливостями, ніж морфологія, оскільки він безпосередньо пов'язаний з думкою і має більший арсенал виразних засобів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Яскравим зразком сучасної англійської прози є роман Джона Гріна «Помилки наших зірок». Слід зазначити, що не всі типи стилістичних виразних засобів синтаксису автор використовує у тексті роману. Найчастіше Джон Грін вдається до скорочення вихідної моделі речення (приблизно 64% усіх проаналізованих засобів експресивного синтаксису), на другому місці за частотою використання знаходиться розширення моделі речення (близько 27% усіх проаналізованих засобів експресивного синтаксису), щодо зміни порядку слів та транспозиції значення речення, то вони представлені одиничними зразками.

- Скорочення вихідної моделі речення.

1) Найбільш поширеним засобом експресивного синтаксису є еліптичні речення.

Еліптичні речення властиві, в першу чергу, розмовній мові. В умовах живого усного спілкування мовець, зазвичай, не утруднює себе дотриманням логічної чіткості структури речень. Відсутні члени речення заповнюються самою мовною ситуацією; додатковими, позамовними засобами передачі необхідного сенсу є міміка і жести мовця.

Probably the same.

Sooner die.

No problem.

Have read it.

Лаконізм еліптичних речень, їхня інтонаційно-ритмічна уривчастість надає їм відтінок різкості, енергійності, недбалості (залежно від конкретної ситуації).

Saved the kids.

Impossible to track down.

Як ключова ознака розмовної мови, еліпс не завжди є стилістичним засобом, який застосовується свідомо. Найчастіше він викликається поспіхом мовця, прагненням до швидкого темпу і стислості мови. Однак, вживання еліпса в художніх творах виявляється істотним стилістичним прийомом. Еліпс в прямій мові дійових осіб сприяє реалістичному відтворенню невимушеної бесіди. Еліпс в авторській мові надає розповіді напружено-емоційного характеру або допомагає підкреслити найбільш важливі для повідомлення елементи.

Utterly unreachable.

Unfortunately so.

During the kiss.

2) Замовчування – це незавершеність речення, його логічна або структурна неповнота, внаслідок якої вираження думки обмежується натяком. Мовець або починає нове речення, не закінчивши попереднього, або просто обриває своє висловлювання.

She was like, "Yeah, but..."

You look a little...

Замовчування слугує важливим засобом експресивного синтаксису у тих випадках, коли воно є зумисним, і викликане небажанням назвати те, що повинно бути зрозуміло з мовної ситуації. Наприклад:

My doctors say most amputees can drive with no problem, but...

I knew sarcoma was highly curable, but still...

3) Номінативні речення за своєю комунікативною функцією складають просту констатацію наявності названого в реченні предмета або явища. Автор досить часто вживає номінативні речення у випадках, коли не має потреби давати повний опис ситуації. Наприклад:

A side effect of dying.

Mahogany hair, straight and short.

Стилістичне значення вживання номінативних речень полягає в тому, що вони викликають у свідомості читача більш-менш ізольоване уявлення про предмет, залишаючи в тіні його взаємозв'язок з іншими предметами, його взаємодію з ними.

Thyroid with mets in my lungs.

The big, goofy, real smile.

Вживання послідовності номінативних речень, що виражають низку уривчастих уявлень, посилює динамічність розповіді:

A two-story colonial. A wooden entry. Good try. Living room.

Mom. Sleep. Cancer. Fighting.

No response. Not even the slightest hint. Just the tears.

4) Безполучниковий зв'язок може виступати у функції синтаксичного засобу. Такі випадки пропусків сполучників заповнюються у свідомості слухача або читача завдяки усвідомленню

ситуації. Пропуск логічної ланки між двома повідомленнями створює враження лаконізму і компактності думок, надає викладу енергійного характеру. Випадки пропусків сполучників застосовуються автором під час передачі внутрішнього монологу головної героїні:

I had a surgery. They tried some chemo for my lung tumors. The tumors shrank, then grew. I was fourteen. My lungs started to fill up with water. I was looking pretty dead. My skin cracked. My lips were blue.

5) Мовна парцеляція синтаксичної структури здійснюється за допомогою інтонації. У письмовому тексті її графічним показником є крапка. Фактично явище парцеляції полягає у виділенні відрізка речення в окрему самостійну частину, яка, однак, не пориває семантичного і структурного зв'язку з реченням.

The tiny bubbles melted in my mouth. Sweet. Crisp. Delicious.

Isaac. Focus. On. Me.

Gus never. Talks. About. Anything. Else.

Під час парцеляції кожний відокремлений елемент набуває особливо вагомого значення, стає окремим комунікативним центром. Читач підсвідомо наділяє виділені елементи особливою інтонацією.

Go. With me. At my house.

It is my life. It. Belongs. To me.

6) Особливим авторським прийомом експресивного синтаксису є вживання непоширених речень. Зазвичай такі речення є нейтральними і не несуть емоційного навантаження, проте у сукупності усіх виразних засобів, що базуються на скороченні вихідної моделі речення, непоширені речення набувають особливого змісту і логічно вписуються у канву роману.

He shrugged.

He nodded.

The air thickened.

I smiled.

На нашу думку, таке прагнення до мінімалізації мовних ресурсів як особливості авторського стилю пояснюється прагматичними намірами автора. Розповідь ведеться від імені головної героїні роману Хейзел Грейс. Ця шістнадцятирічна дівчина хвора на рак, проте намагається жити повноцінним життям. Використання мінімальних мовних ресурсів у її розповіді додає драматичності тексту, виявляє глибокий духовний та внутрішній світ героїні. Ретельно прописані діалоги передають особливості спілкування підлітків між собою. Тут ми не зустрінемо довгих поширених ускладнених речень, складних роздумів. Мова лаконічна, проста, деколи вражає дорослою мудрістю, яка межує з цинічністю. Немає потреби прикрашати мову зайвими засобами експресії. Читач зосереджується на простих життєвих подіях, замислюється над важливістю простих речей, які ми не помічаємо у буденному житті, і які, насправді, і є сенсом життя.

- Розширення вихідної моделі речення.

Загальною стилістичною рисою таких речень вважаємо є їхній емоційний характер. Розширення вихідної моделі речення здійснюється автором за допомогою різних засобів. Найбільш часто зустрічаємо у тексті повтори, полісиндетон, паралельні конструкції.

1) Повтор є досить поширеним виразальним засобом, що вживається у всіх видах емоційної мови – як у поезії і риторичі, так і в повсякденному усному спілкуванні, де безпосередня передача думок зазвичай супроводжується вираженням суб'єктивно-оціночного ставлення мовця до предмета мовлення. Як зауважує І. В. Арнольд, повтори – це «цілеспрямоване відхилення від нейтральної синтаксичної норми, для якої досить однократного вживання слова» [1]. Ж. Вандрієс пише, що «повторення є один із прийомів, що вийшли з мови ефективного. Його вихідну точку ми бачимо у хвилюванні, яке супроводжує вираження почуття, доведеного до його вищої напруги» [2].

As it get closer to ten, I grew more and more nervous: nervous to see Augustus; nervous to meet Peter Van Houten; nervous that my outfit was not good; nervous that we wouldn't find the right house; nervous that we would get lost; nervous, nervous, nervous.

Повтор є часто вживаним засобом експресивного синтаксису в аналізованому романі Джона Гріна. Повторення мовного елемента підкреслює його значущість, посилює емоційний вплив мови.

There will come a time when all of us are dead. There will come a time when there are no human beings remaining. There will come a time when no one left to remember Aristotle.

Повторення одного і того ж слова чи речення не тільки привертає увагу слухача або читача до повторюваних елементів повідомлення, як найбільш важливих, але, у відомому сенсі, додає і нові відтінки до його змісту.

Totally disappointing. Totally.

I liked Augustus. I really, really, really liked him.

2) Полісиндетон підкреслює уявлення про одночасність описуваних подій або про тісний зв'язок між ними.

Everything that we did and built and wrote and thought and discovered will be forgotten and all of this will have been for naught.

Багато дослідників зазначають, що полісиндетон слугує засобом створення розміреності, ритмічності, логічної послідовності висловлювання [7]. Багатосполучниковий зв'язок властивий головним чином літературному типу мови. Проте, у романі Джона Гріна «Помилки наших зірок» полісиндетон передає максимальну напруженість головної героїні, найбільшу концентрацію її почуттів, яка межує з нервовим зривом. Наприклад:

I finally ended up with pneumonia, and my mom knelt by the side of my bed and said, "Are you ready, sweetie?" and I told her I was ready, and my dad kept telling me he loved me, and I kept telling him I loved him too, and everyone was holding hands, and I couldn't catch my breath, and I was embarrassed, and I remember my mom telling me it was okay... And I remember wanting not to be awake.

Цей фрагмент тексту демонструє комплексне вживання синтаксичних виразних засобів як-от: полісиндетон, перерахування, повтори, паралельні конструкції. Враховуючи загальну тенденцію автора до мінімалізації мовних ресурсів, про яку йшлося вище, таке нагромадження виражальних ресурсів у невеликому текстовому фрагменті має надзвичайно потужний стилістичний ефект.

3) Паралельні конструкції – синтаксичний стилістичний засіб, основою якого є ідентичність або подібність синтаксичної структури двох або більше речень чи частин речень.

We all sat in a circle right in the middle of the cross, where the two boards would have met, where heart of Jesus would have been.

Паралелізм зазвичай включає лексичне повторення і чинить сильний вплив на читача, одночасно підкреслюючи логічність, ритмічність, емоційність і виразність висловлювання.

He was probably thinking about kissing me, and I was definitely thinking about kissing him.

- Зміна порядку слів.

1) Стилійстична інверсія не є типовим засобом експресивного синтаксису у романі. Очевидно, це пояснюється тим, що стилійстична зміна порядку слів притаманна більшою мірою писемній мові, а мета автора полягає у створенні невимушеної атмосфери повсякденного життя.

Only when I got parallel to her did I see Isaac's face.

She can't handle it. Neither can you.

2) Ще одним прикладом зміни традиційного порядку слів є відокремлені члени речення. Це другорядні члени, виділені в реченні для посилення їхнього змісту і значення. Відокремлення є одним із видів ускладнення речення.

Now he is here, a full-grown adult, divorced, addicted to video games, mostly friendless.

He walked past me, his back straight, his steps tilting slightly.

Дійсно, відокремлені члени речення володіють більшою самостійністю, більшою виразністю. Відокремлення надає елементам інтонаційну і ритмічну незалежність. Інформація, подана у відокремленні, сприймається як уточнення, деталізація, нагадування і т. п., наприклад: "We are not sentimental people," Mom added, troubled.

Augustus kept holding me, protective, his hands on the side of my face.

- Транспозиція значення моделі речення.

Важливим стилістичним засобом є вживання синтаксичних конструкцій з невластивим їм, переосмисленим значенням. Це явище лежить в основі такого стилістичного прийому як риторичне питання.

Вживання питальної форми привносить у мову момент звертання до слухача. Мовець не сумнівається в тому, що на його питання може бути дана тільки одна відповідь, яка зрозуміла без зайвих пояснень і сумнівів. Риторичне питання дозволяє підвищити загальний емоційний тон висловлювання з метою посилення його прагматичного ефекту.

Традиційно риторичне питання є ознакою високого стилю. Проте в тексті роману автор часто використовує транспозицію значення моделі речення в розмовній мові як засіб економії мовних ресурсів, для створення ефекту присутності читача при спілкуванні героїв шляхом мимовільного залучення відповідної інтонації.

You are Americans?

You said you fear oblivion?

So you could just live forever?

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проаналізовані засоби експресивного синтаксису дозволяють автору створити правдиві образи героїв роману, передати широкий спектр емоцій та добитися глибокого впливу на читача.

Стилістично марковані синтаксичні одиниці в тексті досліджуваного англійського роману мають на меті створення експресивності, виступають засобом зображення емоційного стану персонажів, створюють логічне, емоційне підсилення, підвищують динамічність розповіді, не ускладнюючи при цьому сприйняття інформації, що дозволяє автору встановити емоційний контакт з читачем, підвищити експресивне звучання тексту. Залучення уваги читача, посилення логічного та емоційного впливу на нього, надання тексту динамічності, достовірності, виділення певних моментів в оповіді – все це досягається за допомогою виражальних одиниць експресивного синтаксису.

У перспективі робота може бути продовжена в рамках дослідження виражальних засобів інших мовних рівнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арнольд И. В. Стилистика. Современный английский язык: [учебник для вузов] / Ирина Владимировна Арнольд. – М. : Флинта-Наука, 2007. – 384 с.
2. Вандриес Ж. Язык. Лингвистическое введение в историю языка / Жозеф Вандриес. – М. : Эдиториал, 2004. – 410 с.
3. Виноградов В.В. Стилистика, теория поэтической речи, поэтика / Виктор Владимирович Виноградов. – М. : Изд-во АН СССР, 1963. – 256 с.
4. Гридин В. Н. Семантика эмоционально-экспрессивных средств языка / В. Н. Гридин // Психолингвистические проблемы семантики. – М. : Наука, 1998. – С. 113–119.
5. Єфімов Л. П. Стилістика англійської мови : [навч.-метод. посібник] / Л. П. Єфімов. – Вінниця: Нова книга, 2004. – 240 с.
6. Кухаренко В. А. Интерпретация текста: [учебник для вузов] / Валерия Андреевна Кухаренко. – Вінниця: Нова книга, 2004. – 272 с.
7. Пелевина Н. Ф. Стилистический анализ художественного текста / Нина Федоровна Пелевина. – Л. : Просвещение, 1980. – 271 с.